

האתגר הביטחוני המתפתח בירדן השפעות פנימיות ואזוריות על יציבות הממלכה

רקע

ממלכת ירדן היא שחקן מפתח ביציבות האזורית. היא מתאפיינת במורכבות דתית ואתנית, שנוצרה, בין היתר, בעקבות גלי הפליטים הפלסטינים שהגיעו אליה לאחר מלחמותיה עם ישראל בשנים 1948 ו-1967. שילובם של הפלסטינים באוכלוסייה הירדנית עורר לאורך השנים מתחים סביב שאלות של זהות לאומית, ייצוג פוליטי ונאמנות למשטר. בתוך מציאות זו, פועלת משפחת המלוכה ההאשמית לחיזוק הלגיטימציה השלטונית שלה ולשימור יציבותה של הממלכה, תוך סיכול גורמים פנימיים המאיימים עליה.

הסוגיה הפלסטינית בירדן כמערכת יציבות

לאור היקפה של ההגירה הפלסטינית, התקשתה ממלכת ירדן לדאוג לצורכי הפליטים. רבים מהם שוכנו במחנות פליטים של אונר"א כמו ג'רש, זרקא ואירביד. כמות הפליטים היוותה נטל על הכלכלה הירדנית והתבטאה בעליית שיעורי האבטלה, העוני והפשעה. אירועי "ספטמבר השחור" ב-1970, בהם פעלה ירדן בתקיפות כנגד גורמי טרור פלסטיניים שפעלו בשטחה, הם ביטוי לאופן בו בחרה הממלכה להתמודד עם עליית כוחם של הפלסטינים בזירה ולהחרפת מאבקם במדינת ישראל. מאז תחילת מלחמת 'חרבות ברזל' מתקיימות בערים המרכזיות בירדן עצרות מחאה והפגנות המוניות לתמיכה בחמאס. הפלסטינים מהווים כאמור רוב במדינה, וסוגייה זו משנה את המרקם החברתי בירדן, ומעוררת שאלות באשר לזהותה של הממלכה.

סוגיות גיאופוליטיות

מיקומה הגאופוליטי של ירדן לצד מדינות משוסעות אתנית ודתית כעיראק וכסוריה, מבליט אף יותר את החשיבות בשימור היציבות היחסית של הממלכה. עיראק שלאחר מותו של סדאם חוסיין, חוותה שנים של מעורבות אמריקנית ואיראנית, ומתחים דתיים ואתניים בין שיעים, סונים וכורדים התגברו. מאבקי כוח אלו כללו את עליית האסלאם הרדיקלי והופעתם של גורמים סלפיים ג'יהאדיסטיים כמו ארגון המדינה האסלאמית (דאע"ש - ISIS). על-פי ההערכות, כמיליון פליטים עיראקים הגיעו לירדן בעשורים האחרונים.

מלחמת האזרחים שפרצה בסוריה בשנת 2011 הובילה לעלייה משמעותית בנטל הכלכלי ובמתח החברתי-פנימי בירדן, בעקבות הגעתם של מאות אלפי פליטים סורים לשטחה. קריסת משטר אסד בדצמבר 2024 ועליית הארגונים הסונים-סלפים בסוריה גביר את החשש בירדן מחדירה של גורמים פונדמנטליסטיים לשטחה.

לאחרונה, הודיע המשטר הירדני על איסור פעילותה של תנועת האחים המוסלמים בשטח הממלכה, לרבות זרועה הפלסטינית - חמאס. ההחלטה התקבלה בעקבות חשיפתה של מחתרת שפעלה בתוך המדינה, אשר עסקה בייצור טילים וכטב"מים, ונתפסה כאיום ממשי על יציבותה הביטחונית והפנימית של ירדן.

פעילויות עוינת נגד ישראל

הגבול עם ירדן, שאורכו כ-309 ק"מ, נחשב לגבול שקט מאז חתימת הסכם השלום ב-1994, אך הוא עדיין טומן בחובו אתגרים מבצעיים. בשטח קיימות פרצות בגדר ואזורי גבול שאינם מגודרים בצורה הרמטית, בעיקר באזורי ספר מדבריים וקשים לאכיפה. פרצות אלו מנוצלות לעיתים להברחות אמצעי לחימה, סמים וכסף; ואף לחדירות של גורמים עוינים, המאיימים באופן ישיר על ביטחון האזרחים וכוחות צה"ל.

זרקור הסברה

האתגר הביטחוני המתפתח בירדן השפעות פנימיות ואזוריות על יציבות הממלכה

בשנים האחרונות, וביתר שאת מאז ה-7 באוקטובר, גבר האיום הביטחוני מירדן. איראן נוטלת חלק עקיף בפעילות תעמולה והסתה כנגד ישראל, וכן בתעשיית הברחות של אמצעי לחימה וחבלה מירדן והעברתם לגורמים פלסטיניים דרך נתיבי הברחה העוברים דרך בקעת הירדן אל הנגב ויהודה ושומרון.

סיכום

לאור השינויים האזוריים הדרמטיים של השנים האחרונות, ירדן ניצבת בפני אתגרים רבים. קריסת משטר אסד ועליית גורמים פונדמנטליסטיים בסוריה יצרו איום ביטחוני מתמשך לאורך גבולה הצפוני של ירדן, והציבו אותה כמדינה חוצצת בין אזורי כאוס לאזורי יציבות. אירועי ה-7 באוקטובר והשלכותיהם, כמו גם היחלשותו ההדרגתית של הציר השיעי בהובלת חיזבאללה ואיראן, חידדו את חשיבותה האסטרטגית של ירדן כמדינה סונית מתונה, המקיימת יחסי שלום עם ישראל ובריתות עם מדינות המפרץ והמערב.

עם זאת, במקביל ללחצים החיצוניים, מתמודדת ירדן עם איום פנימי הולך וגובר – התחזקותם של גורמים אסלאמיים קיצוניים, בראשם תנועת האחים המוסלמים, המאיימים לערער את הלכידות הפנימית ולפגוע ביציבות השלטונית. מיקומה הגאוגרפי בין ישראל, ערב הסעודית, עיראק וסוריה ממצב אותה כגורם מייצב אזורי, אך גם כיעד לפעילות חתרנית. לנוכח כל זאת, ממשיכה ירדן לשמש גשר בין מזרח למערב, בין יציבות לאי-יציבות, ובין קונפליקט לשיתוף פעולה – אך שרידותה תלויה בשמירה על איזונים עדינים בין ביטחון, כלכלה, ותחושת שותפות אזרחית.